

MAGYAR IZRAELITA.

Hitfelekezeti érdekű hetilap.

Kiadó tulajdonos: **Zaengeri Mór.**

Felelős szerkesztő: **Tencer Pál.**

Előfizetési feltételek:

Pesten házhozhordással, vidékre postai szétküldéssel.

Egész évre 6 frt. fél évre 3 frt.

Szerkesztői s kiadói iroda:

Nagy-híd-utca 5-ik szám, 2-ik emelet, hová minden a lap úgy szellemi, mint anyagi részét illető küldemények intézendők.

Megjelenik minden pénteken egy egész íven.

Hirdetményekért a 30 krnyi bélyegdíjon fölül egy fél hasábos petsor után 3 kr. számíttatik.

Vallás és tudomány.

Korunk vallástalansága már igen sok panaszra szolgáltatott okot, s ebből a zsidóságra is nem csekély rész jutott. Az egyes családokban úgy, mint egész községekben napról napra fogy a vallásos érzelem, s miután a vallásosság a zsidóságnak egyik legfőbb támaszát képezi, amannak hanyatlásával egyszersmind az utóbbit is veszélyeztetve látják.

Sokan ennek okát a tudományban vélik feltalálhatni, mert az előbbeni időkben, midőn a rajtunk nehezű nyomás legsúlyosabb volt, s az ismeretek kutfeje elzárva tartatott előttünk, a vallásosság minden kebelben egyaránt honolt; mióta pedig a sorompók némi részben ledöntettek, és valamivel szabadabban mozoghatunk, főképp mióta a világi ismeretekre adtuk magunkat, azóta tapasztaljuk a vallásosság sajnos hanyatlását.

E nézet egészen alkalmas arra nézve, hogy a tudományt a vallásosság embere előtt egészen discreditbe hozza, mert e szerint itélve, a tudomány a vallásossággal nem volna összeegyeztethető. Hogy azonban e nézet merőben hamis, hogy nem a tudomány okozta a vallástalanság elharapódzását, s hogy ennek folytán a tudomány nem ingatja meg a zsidóság alapjait, arról meggyőződést szerzendünk magunknak, ha az előbbeni időkre rövid történeti visszapillantást teszünk.

A mult század végéig a zsidó nép önmagába zárkozottan élt, teljes elszigeteltségben a külvilágtól. Nem zsidó kortársaival való érintkezése, mint tudjuk, kizárólag anyagi természetű volt, s azonfelül oly bántó és sértő modoru, hogy mindinkább magába zárkozott s hitsorsosival való legbensőbb vallásos együttélésben keresett vigaszt és kárpótlást minden guny és bántalomért, melyet kívülről tünie kellett. Valamint legbecsesebb jószág, legszentebb birtoka az atyáitól örökölt hit volt, melyért türt és szenvedett, úgy egyedüli vigaszát és legnagyobb boldogságát az isteni tisztelőben lelte. melyben keservteli kedélyét isten előtt kiönté, s melyből új erőt, új kitartást merített újabb szenvedésekre. Hogy ez iránt tiszta, szemlélhető képet nyerhessünk, tekintünk csak meg az előbbi nyilvános isteni tisztelet alkatrészeit, azon imákat, melyekben a szenvedő lélek keservei oly meghatóan szólnak, melyekben az áhítatosság legfőbb fokát éri el, s melyek a mai kor gyermekeitől legkevésbé sem ismeretnek és értetnek meg.

A külső elszigeteltséggel fokoként a belső összeforradás is engedett. A szenvedések alább hagyásával a bajtársak közti szoros összeköttetés is bomladozni kezdett. Azon arányban, melyben a zsidó községek egyes

tagjai varázskörükön kívül felvétettek, a belső életközösség szálai is lazultak, s midőn annak előtte minél szorosabb összeköttetésre, úgy most a kötelekek mentül tárgabl' a tételére törekedtek. És ha a zsidó hitközségek mély lealacsonyítása, elnyomók és kiűzők iránti gyűlölet, teljes elszigeteltségük mind attól, mit megvetéssel maguktól elutasítottak, csak természetes következményei valának azon szomorú nyomásnak, mely századok óta a zsidó népre nehezedett; úgy most, midőn a mult század másik felében szabadabb nézetek és világosabb eszmék, szelidebb érzelmek és emberiebb bánásmód uralomra jutottak, belsőleg felemelve és erősítve érzék magukat, s valamint meleg tavaszi eső után, úgy olvadt el a jégburrok a kiátkozottak szive körül is s hő szeretetté vált, az elválás és elkülönítés közeledésé s ragaszkodássá változtak. S midőn a bölcsesség csarnokai s a tudomány kapui is az eddig' onnan száműzöttek előtt felnyiltak, mohó vágygyal csillapíták égő szomjukat a műveltség és tudomány forrásából, s valamint egykoron a husvéti bárányt, mint a megszabadulás jelképét, ép oly mohón nyelék el az ismeret fájának szép és jóízű gyümölcsét, s felnyiltak szemek s előbbeni állapotukhoz képest isteni lények gyanánt érzék magukat, megismerve a jót és a rosszat, a kedélyekben nagy átalakulás történt, s a pusztá, szomorú és kietlen középkor az újabb idők paradicsomává változott által.

(Vége köv.)

Miként lehetne hazánkban jó elemi iskolákra szert tennünk?

Rosenmeyer Izsáktól.

III. a)

2. Írás-olvasási oktatás.

Az elemi oktatás első fokán a nyelvnek egyikét a legfontosabb feladatoknak tulajdonítottuk, s épen az elemi osztálynak kellene úgy az olvasás- mint az írásoktatásra nagy súlyt fektetnie, miután mi sem képes az iskola becséta nép szemében annyira alább csökkenteni, mintha a legszükségesebbeket a gyermektől soká megvonják. Sok függ ugyan a gyermek érettsége s szellemi élénkségétől, melylyel az iskolába lép, ámde a 6-ik évet még el nem ért gyermekeket nem kellene még az elemi iskolában felvenni; azok maradjanak még otthon. Bár csak az anyai nevelés befolyását többre becsülnék. Min-

den tisztelet mellett, melylyel a kisdédóvóintézetek iránt viseltetünk, a szülői házat, legkivált pedig az anyát, kipótolhatatlannak találjuk; hiszen ez utóbbi az, ki gyermekében a gondolkodás, ismeretek és a hit első csiréit felkelti s kitől a népiskola annyi sok szépet, jót és nagyot vár.

Közelfekvő és könnyen megérthető okokból az olvasás- (helyes- és szép-) írási oktatás az elemi osztályban egyedüli tantárgynak tekintendő. Sőt megkívánjuk, hogy a második iskolaévben mindenekelőtt az írást oktatás a szemléleti és nyelvi oktatás szolgálatába álljon s a tanuló hozzászoktassék, hogy a nézeti s nyelvi oktatás közben kisebb mondatokat helyesen és szépen leírjon. Az első két iskolaév elteltével a biblia tárgya már fel van dolgozva s akkor az olvasókönyvre kerül a sor, az írás a nyelvtan s helyesírás szolgálatába lép, sőt a természet- és földrajzába is, a mennyiben ezen szakmákból is időnként kisebb mondatok leíratnak, olvastatnak és megmagyaráztatnak.

Ez alkalommal a tanítónak az értelemre kell a fősúlyt fektetnie. Csak azt lehet jól olvasni, a mit megértenek. Tartalom nélküli szövegből egy gyermek sem tanul olvasni, s mindazon iskolakönyvek, melyek ezen értelemben vannak szerkesztve, sohasem képesek a gyermeknek sem szellemét sem kedélyét lebilincselni. Minden mondatot a gyermeknek nyelvíleg helyesen kell kiejtenie, jól kell figyelnie a mondat alkatára, mindenek előtt pedig, minden idegennek tetsző szót értelmesen kell neki megmagyarázni. Minden tanórán a legfontosabb, különösen pedig a kisebb mondatok és főszavak a tanulók által a palatáklábra leíratnak. *)

Ne vádoljon bennünket senki sem tulhajtással s még kevésbé sem álljon elő azon ellenvetéssel, mintha e rendszer az e hazában létező roppant számú német örökfolytán kivihetetlen. Gondoskodjunk csak arról, hogy a tanító meleg szívet hozzon az iskolába, ne keserítsék meg életét örökös nyaggyatás és kínzás által, s magukkal a németekkel is, a hazai iskola ügy üdvére és javára, minden lesz keresztülvihetővé. Minden tanórán iskoláinkban egyszersmind gondolkodási óra is kell, hogy legyen, valamint minden tanóra egyszersmind beszélgetési óra is legyen. Csak ne csigázzák oly magasra a népiskola iránti igényeket. Hiszen népiskolai növendékeink nem akarnak egy nap alatt írókká, vagy tudós buvárokká lenni, ne követeljenek tehát e növendéktől mást, mint helyes megértését az általa olvasottaknak, s azon képességet, hogy magát ez iránt szóval úgy, mint írásban értelmesen kifejezhesse.

A nyelvtani szabályoknak részletes taglalgatása e fokon ép oly keveset ér, mint a számolási oktatásban a nehezebb számtani bebizonyítások megkísértése.

Az elemi osztályban a nyelvtant inkább a nyelv kedvéért kellene tanítani, mindenek előtt tehát arra kell tekinteni, hogy a nyelverő felébreztessék. Ezért tehát azon intézeteknek, melyeken sem a magyar, sem a tiszta német nem anyanyelve a kicsinyeknek, mentül több reális tudományt ajánlunk. „Positív ismeretek nyelvképzők, reális ismeret feloldja és szabaddá teszi a nyelverőt. A tárgy azon anyag, mely mintegy bűvös erővel az alanyból a szikrát kiüti. Tegyetek elemi iskoláitokban minden

oktatást nyelvvoktatássá s gondoskodjatok arról, hogy az egész iskola, teljes lényegében, az anyanyelvnek nyelvnyelvnyelvé legyen.“ *)

Idején van, hogy a kiszabott olvasókönyvekre egy pillantást vessünk. A nélkül, hogy a magas kormányoknak kegyes jóakarátát félreismernők, a kiszabott elemi iskolakönyveket elégteleneknek kell nyilvánítanunk, a nélkül azonban, hogy a létező magyar olvasókönyvek közt csak egyetlen egyet is ajánlhatnák helyökbe.

Miután az izr. iskolák számára kijelölt „ABC. és olvasókönyv“ a megfelelő katolikusból eredt, vessünk mindenek előtt egy pillanatot az eredetire:

„ABC és olvasókönyv a katolikus elemi iskolák számára,“

s ha ennek hiányai ki leendnek mutatva, vissza fogunk térni arra, mely az izr. iskolák számára dolgoztatott ki.

A mi az ABC. könyvet illeti, az újabb idők minden szerzője megegyezett abban, miszerint az írásolvasás az olvasásoktatásnak lelke, s miután e nézet a magas kormányoknak fenálló rendeleteiben is el van ismervé, föl nem foghatjuk, hogy mikép történhetett az, miszerint a betűk minden szabály nélkül önkénytelen vannak egymás mellé helyezve. Példaképpen csak azt kérdezzük, miért nem következze az **I** után a hozzá annyira hasonló **b** helyett az oly nehéz **k**? Vagy tán könnyebb **f**-et, **k**-t v. **d**-t írni, mint a **v**-t, miután ez az ABC. könyvek csak 19-ik lapján következik? Nem különben van ez az idézett mondatocskák tartalmával is, melyeket nagyobbbrészt másképp kellett volna választani.

Általános azon panasz, hogy a tanulók, noha bibliájukból kitűnően tanultak olvasni, — mihelyt a második osztályba lépnek, a kiszabott első nyelv- és olvasókönyvből olvasni nem tudnak; E panaszt ép oly igazságosnak, mint igazoltnak találjuk. Nyissuk csak ki a behozott eredeti bibliát, s találni fogjuk, hogy azon szakaszban, mely egészen annak van szánva, hogy a nagy betűket a gyermekkel megismertesse, a nagy betűk közül sokan elő sem is fordulnak, holott mások százszor is olvashatók. Így pl. az „Olvasási gyakorlatok“ című fejezetben a 38. laptól a 45-ig az A betű 120-szor, az M 50-szer a K 20-szor fordul elő. ellenben az Á, B, Cs, Cz, G, J, Ly, Ny, Ó, Ö, T, Ty, Ű, V, Z és Zs egyetlen egyszer sem, — a D, F, Gy, L, Ó, P pedig csak 2-szer fordulnak elő, és hasonló mennyiségben a többi is. Nem különben van ez a 30—38 lapig terjedő szakaszban, mely a nagy betűk begyakorlására kiválólag van szánva, s melyből hasonló számtani eredményeket tudnánk kihozni, ha nem kellene attól tartanunk, hogy a szives olvasót kifárasztjuk.

Az olvasás kétségkívül egyike a legfontosabb kézsültségeknek, melyeket az embernek eltulajdonítania kell s így iskoláinknak e tantárgyra kiváló súlyt kell, hogy fektessenek. Miután minden gyermeknek olvasni jól kell tanulnia, nehéz dolog, hogy a tanító az elemi osztályban módszerüen járjon el, és pusztá phrasisok által semmi sincsen megtéve. Elemi olvasókönyveinknek az a feladatuk, hogy kellemes és egyszersmind oktató mulattatás által az ifjuság általános művelődését előmozdítsák. Kell, hogy tartalmuk alkalmas legyen az ifjuság gondolat- és eszmekörének kitágítására, a képzelő tehetség felélesztése és megfékezésére, nemes érzelmek ébresztésére. A ifjusági oktatás nem alanyi tan, s így minden önön fel-

*) E palatáklák vörösen legyenek vonalozva, a palavessző hosszu legyen és hegyes; a főkellék azonban itt is a tisztaság.

találhat kerülni kell. Kell, hogy az olvasókönyvek csak szépet, nemest, tisztát, egészségest és üdvöst nyújtsanak, s rájuk nézve állnia kell azon elvnek, miszerint „az ifjúságra nézve a legjobb épen eléggé jó.*)

Az olvasás-oktatásnál következő módszert ajánlanánk:

I. fok, 1-ső iskolaév (I. osztály, előkészítő osztály.)

A írás-olvasási módszer alkalmaztatik, a tanulók begyakoroltatnak a betűk írásába és olvasásába, főként oda kell törekedni, hogy az oktatásban élet legyen. E tantárgy fontosságánál fogva, engedjék meg nekünk egy betűt módszeresen tárgyalni, a mint részünkről az iskolában eljárunk, s mire bennünket a kedves kicsinyekkel való hosszas gyakorlat tanított.

Módszeres tárgyalása az I betűnek.

Tanító: A ház mellett van az ól. Mi van a ház mellett?

Gyermek: Az ól.

T. Ebben a szóban, melyik az első hang? (ó) melyik a második? (l) Irjuk fel ezt a szót a táblára. Itt az ó; most azt fogjuk felírni l.

Irjunk egy hosszú í-t, az első közép vonaltól egész a felső vonalig... megvan az l. Olvasd az első betűt, ó, a másodikat l, e kettő együtt: ól.

Tanító: Irni fogok, ide nézzetek. (Ir és vezényel) Vékony vonal fel, vastagon le, jobbra kereken fel — olvasd: l.

A tanítványok utánirják, előbb a levegőben, aztán maguk előtt az asztalra, végre a palatáblára.

T. Olvassátok el, a mit a táblára írok: al, el, il, ol, sat. Most ezeket írjátok fel a palatáblára: A ló huzza a szekeret.**)

Mi huzza? A ló. Melyik ebben a szóban az első hang? (l) melyik a második? (ó) Irjátok fel ezt a szót. Olvassátok el, a mit felírtatok: ló!

T. Irjátok fel, a mit diktálok: la, le, li, lá, lü, li, ló sat.

T. Most felírom, hogy milyen a nyomtatott l betű. Ime: egyenesen áll, s nincs benne hajszálvonás, hosszabb mint az i, s nincs felette pont.

Keressétek ki az l betűt a kártyabetűk közt.

Következnek a különféle összetételek a kártyabetűkkel. al, el, il... la, le, lo, sat.

T. Vegyétek elő az ABC. könyvet, most abból fogunk olvasni. — — — — —

Ne mondja a szives olvasó paedagogiai eljárásunkat paedantikusnak; ezen elemi fok alapos kezelést igényel és igen sok írást. Főként óvakodjék a tanító ugyanazon olvasási gyakorlatnak többszöri ismétlésétől, — a kicsinyek ezt azonnal kívülről megtanulják, s elhadarászzák, a nélkül, hogy csak rátekintenének a betűkre. Olvasás és írás kezdetben karöltve jár.

*) Igen becses anyagot talál erre nézve a tanító: Haester, Lüben, Curtmann és Kellner olvasókönyveiben, Bertheld életképeiben, melyeket csak igen melegen ajánlhatunk. R.

**) A tanító felmutatja az ábrát: itt a ló! A ló szép állat; ha nyakát feltartja, magasabb az embernél.

II. fok. 2-ik iskolaév. (I. osztály, felső szakasz).

A tanítványnak már addig kellett jutnia, hogy kisebb mondatokat, tetemes hibák nélkül, természetesen magyarul le tudjon írni, s értelmüket felfogni. Ezen fokon következik azután az olvasás, az olvasottaknak rövid szóbeli foglalataival, a nyelvtan és helyesírás. Hogy az olvasmányok megértése kieszközöltessék a tanítványoknak azt többször kell elolvasniok, a tanító pedig több kérdéssel igyekezzék megfejteni. Ehhez sorakozik a tartalom rövid foglalatajának előadása. Az olvasmányok házi gyakorlat gyanánt fölötte gyakori leiratását nem tartjuk célszerűnek, miután a gyermekek ez által igen könnyen hozzászoknak a firkáláshoz, s elvül az tekintendő: hogy misem adassék fel a gyermeknek házi (de nem hazai, mint azt iskoláinkban rendszeresen használni szokás) írásbeli gyakorlatul, a mi az iskolában megmagyarázva nem volt. Minden ugynevezett szépírási óra ezen osztályban a nyelvtan, helyesírás és nézeti oktatás szolgálatába vétessék. A nyelvtanból ezen fokon csak az elemi és gyakorlati közöltessék az ifjúsággal.*)

Ha valljon a törvényesen kiszabott ABC. könyv ezen irányban a szükséges anyagot nyújtja-e? Sajnos, hogy e kérdésre tagadólág válaszolnunk kell, miután az erkölcsstartalmu olvasmányok elegendő számmal nincsenek, s általán elegendő anyagot nem nyújt a nyelv- és helyesírás gyakorlatokra nézve, melyeket röviden „irvaolvasás” szóval akarunk megnevezni.

Vajha azon paedagogusaink, kik arra vannak hivatva, hogy hazánkban a paedagogiát fénypolcára juttassák, ezen általunk itt kifejtett s tapasztaláson alapuló nézeteket szives figyelmükre méltatnák, főként pedig a pesti tanítóképzede igazgatója, Bárány Ignác ur, ki „Olvasás tanmódja”-nak kiadása által **) a hazai magyar iskola ügy iránt magának állandó érdemeket szerzett, minden befolyását felhasználná, miszerint a fennelített ABC és Olvasókönyvben a kath. elemi iskolák számára, a betűk az irvaolvasási módszer szerint rendeztessenek, az általunk fenebb kijelölt hiányok eltávolításának, főként pedig, hogy a 46—49 lapon a töméntelen sok szó a reális nézeti tanítás köréből vett olvasmányokkal helyettesíttessék. ***)

Ha már egyszer az eredeti lesz iskoláink igényeihez képest átdolgozva, a speciáliter felekezeti is könnyen fog kiegészíttethetni s a zsidó gyermekre nézve oly botrányos s már annyiszor megrótt helyek is a magas kormány által azzal megbizottak részéről bizonyára eltávolíttatni fognak.

*) A szükre szabott tér nem engedi, hogy az 1-ső osztály felső szakaszában való nyelvtanítás módszerét kimerítően tárgyazzuk; a dolog fontosságánál fogva azonban fentartjuk magunknak e tárgyra még visszatérhetni. R.

**) Az irvaolvasási tanításra becses anyagot nyújtanak: Wurst: Über Schreibleseunterricht; Herrmann: Unterklasse; Mathias Pernald, Der Schreibleseunterricht, Szegedin; Bárány Ignác: Az olvasás tanmódja, Pest, 1863. (Szerző sajátja, ára 1 frt.)

***) Miként képzeljük magunknak e képeeskéket, azt e cikk-sorozat IV-ikében leszünk bátrak elmondani. R.

TÁRCA.

Jiftah leánya.

(Birák könyve XI. Része.)

Mit aggódo! vitéz atyám!

Arcod mért oly sápatag?

Mért téped szét véres ruhád?

Könyeid mért hullanak?

Hisz imád az Urhoz hatott,

S Ammon serge levágotott!

Kedves vagy te az Ur előtt.

Csatában győztes valál! —

Fogd hát ived, — vagy vedd a tört,

S teljesítsd — mit fogadál; —

Döfd át szívem — vágyam hidd el —

Hogy a honért vérezzen el. —

Siess atyám! s vedd jutalmul

Tiszta áldás telt lelkem,

Érted hulló áldozatul

Tiszta szüzies vérem —

Drága kezdetől halálom,

Csak egy bájos végső álom. —

Sálem ifja bár mint sirat, —

Birák s hősök egylete

Bár mit itél — s mint kárhoztat —

Enyim Abél*) győzelme —

Nincs több rablánc, nincsen járom

Add atyám, oh add halálom.

Ha elfolyt vérem — mit leányod

Általad nyert — tőled vett —

S szívem többé már nem dobog — — —

Oh! Atyám! ne felejtse:

Hogy mosolygva — tűrve nyugton

Leheltem ki vég sohajom. —

Barcsán (Erdélyben) 1864.

Barcsay László.**)

A bocherl.

(Tollrajz.)

Reich Ignáctól.

II.

A bocherl Pozsonyba érkezik.

Nyugszik a szél, csendes a hab,

De szívemben zaj vagyok.

Merre térjek, hol pihenjek?

Messze még a part nagyon.

Vörösmarty.

Azon időben, midőn gyámoltalan bocherlünk Pozsonyba vándorutját megtevé, hazánk fővárosait a vasutak még nem kap-

*) Szőlő hegy, hol Ammon fiai véres csata által Izrael fiai előtt megaláztatának (lásd Birák könyve, XI. Rész. 33-ik vers.)

**) Örömmel nyitottuk meg hasábjainkat e derék kereszt y én honfitársunknak, ki a testvérhaza egyik előkelő, nemes fia, s ki, dacára annak, hogy ősei egykor az erdélyi fejedelmi szé- ken ültek, hitsorsosink iránt nyájas jóakarattal viseltetik, s ki- nek a zsidó történet olvasása s az abból vett tárgyak költői fel- dolgozása kedvenc foglalatosságát teszik. Szerk.

csolták volt össze egységes egészszé, sőt meg a gőzhajók sem szegdelték vala át az ős Duna szőke hajait. Miután pedig a bocherl könnyen felfogható okokból kocsin mindig nem mehetett, mi maradt tehát más egyéb hátra, mint hogy minduntalan az ut után tudakozódjék, s azt tisztességgel gyalog tenni meg? Számíts már most minden napra átlagosan két mérföldet — mert hébe korba valamely irgalmas keblű szekeres a szegény diákot talán még is csak felvette kocsijára egy vagy másfél órára — számíts tehát minden napra 2 mérföldet, péntekre azonban csak egyet, szombatra pedig egyet sem, és vond le azon napokat, melyeken a rozsz időjárás a gyalogolást merőben lehetlenné tette, és megfogható leszen előtted, hogy a mi hőstünk Fehérvártól Pozsonyig teljes három héti g vándorolt.

Mihelyt rendeltetése helyén megérkezett, azonnal a vár-hegyre sietett, hol a nagyhírű „siur“¹⁾ terem¹⁾ létezik, melyben akkoriban a nagy tudomány és boldogult emléktű r a b b i Sz o f e r Mózes 300—400 talmudtanuló előit tartotta előadásait. Batyujával a hátán félénken és szepegeve lépett az új jövevény a siurterembe, a nélkül, hogy a nagy számmal egybegyűlt bachurok, kik a „pülpulnak“²⁾ épen javában voltak, őt észrevették volna. Az előadásnak épen most kellett vala kezdődnie. A közel templom órája kilencet kongott — s a tisztos rabbi belépett... A mi bocherlünk nem tartá illedelmesnek, hogy őt mindjárt megszólítsa és szerényen egy zugba huzódott vissza, hol egy háromlábú kemény fából készült széket talált, melyre letelepedett, batyuját pedig az alá helyezte. Mialatt tehát a fiatal jövevény csendesen és feszülten várta a bekövetkezendőket, részünkről is közelebből akarjuk megtekinteni a tágas tantermet.

Mindenek előtt egy hosszú asztalt pillantunk meg, melynek közepe táján a rabbi számára valamivel emeltebb tanszék volt alkalmazva, úgy hogy az álló bachurok közt kimagaslott s mindenki láthatta és hallhatta. A hallgatók közül egyiknek sem volt könyve. Csak a rabbi támján volt a gemarah egyik kötete felítve, melyből épen előadott, a commentárokat ellenben emlékeztetőül idézte. Mielőtt az előadást megkezdte volna, a rabbi, homlokát dörzsölve, halk imádságot mondott el, mely néhány percig tartott. Ezután felnyitotta az előtte fekvő foliánst s félig éneklő, félig panaszos hangon kezdett abból olvasni; először a talmudot magát, mint szöveget, azután a sok commentartort: Rasit, Tosseftot s mind azokat, melyek a szöveg szélén állanak. Később félbeszakítá, hogy az olvasottak iránt némi szerény kérdéseket tegyen. Egyik kérdés a másikat követte. Egyik „feltűnő“ és különös sajtáságu ellenmondás a másik után mutatott ki. Majd az egyik misnah³⁾ a másiknak mondott ellent; vajd valamelyik tánai⁴⁾ épen ellenkezőjét állítá annak, a mit másutt mondott; majd ismét Rasi önmagáról felejtkezett el, sat. sat. Valamint a tenger, ha szélvihar keletkezik, hajait eleinte csak gyöngéden mozgatja, de fokoként mindinkább neki szilajulva, magas hullámokat vet, melyek a hajóra nézve oly veszedelmesek: úgy zavarosodott meg itt is egymásután a talmud tengere. A kétely sürtű ködei elfátyolozák a bolygó ifjak szemeit s nem látták s nem találták az igazság távol partjait... Szűnet állott be... Áhítózva és mély csenddel várak be a megváltó napsugarat, melyet a rabbi lett volna kiküldendő — mikor a nesztelen csöndességben egyszerre valami tompa esést hallottak... Joszel volt! Még félig álmosan,

¹⁾ Talmud-előadás. ²⁾ Talmudbeli vitatkozás. ³⁾ Hagyománybeli törvény. ⁴⁾ Talmudi tekintély.

bámulva tekintett maga körül s alig tudta, hol van. Egy közel álló bachur kissé durva hangon megkérdezte, hogy mit akar itt? Joszel zavartan dadogott valamit, mit a bachur úgy interpretált, mintha azt mondotta volna: hogy régóta nem aludt már ily jóízűen. Mentségére tulajdonképen csak azt mondta, hogy már régóta nem aludt... Mindazáltal szegény Joszel mégis magára zudítá az érdemes bachursereg iszonyu haragját. „Azuz ponim!“⁵⁾ kiáltott az egyik, „ide jön, hogy itt aludjék!“ Egy másik meg azért szidta, mivel azt mondta, hogy a rabbi siurjánál kellett elaludnia. A zsvajv nőttön nőtt, s könnyen veszedelmessé válhatott volna Joszel számára, ha a rabbi egy intésére a csend ismét helyre nem áll, miután Joszelt az ajtón gyöngéden kitolták. Eleinte örült, hogy ily jó szerrel megmenekülhetett; később azonban meggondolta azon rossz következményeket, melyeket ezen szerencsétlen esés folytán rá nézve beállhatnak. Legjobban szerette volna ismét a hosszú utat megtenni haza felé... De megjelenhetett-e így atyja előtt? Vagy lehetett-e a rabbihoz mennie, kit, bár akarata ellenére, oly nagyon megsértett? Ezt a világot sem merete volna tenni. „Nem!“ mondá, „inkább soha sem lépek többé a siurterembe.“ — És már is cél és irány nélkül akarta utját tovább folytatni, midőn eszébe jutott, hogy batyuját, melyben a taliszteflin-zacsó van, a teremben felejtette. Gyermeki jámbor lelke előtt az nyilvánvaló dolog volt, hogy tefflinjei nélkül egy lépést sem tehet a világba, egy lépéssel sem haladhat előre. Soká nem tudta, mit tévő legyen. A siurterem ajtaja mellett letett és keservesen sirt. Körülbelül egy óra mulhatott el így, midőn az ajtó kinyílt s a jószívű rabbi előtte állt... „Mért sirsz fiam?“ — Joszel feltekintett s villámként egy gondolat járta át lelkét. Visszaemlékezett atyja bucsuszavaira: „Mondd csak, hogy reb Szimeche Holeschau fia vagy...“ Eltöklélten fölkel, letörle könyeit s a rabbi kezéit megcsókolva szól: „Tisztelteti édes atyám, reb Szimeche Holeschau!“

Joszel hamarabb ért célhoz, semmint hitte volna. Alig hogy a rabbi megtudta, miszerint a fia reb Szimeche Holeschau, az egykori „feinszbocher“⁶⁾ fia, azonnal „salem alechem“-et⁷⁾ mondott neki s holmijával együtt, melyet a „samesz“⁸⁾ a teremből kihozott egy „balbosz“-nak⁹⁾ ajánlotta szállásba, hol aztán módjában volt magát háborítlanul kialudhatni.

De mennyire csodálkozott Joszel, midőn másnap a siurterembe lépve, valamennyi bachur — még azt sem véve ki, a ki őt tegnap valamivel tulzott előzékenységgel az ajtón kitolta, — őt mint a híres reb Szimeche Holeschau fiát, barátságos és szives salem alechemmel fogadta. Állapotja is napról napra javult. Egy hónapig volt még csak Pozsonyban, s már is rendes öt „napja“ volt. Szombaton „plättet“¹⁰⁾ vett. Miután egy hétben 7 nap van, összesen tehát egy „napja“ hibázott még csak, vagy még helyesebben: Számára a hét egy nappal többet számlált. De kiesoda azon ember, ki ez életben valamit nem nagyon keveselne, mást megint nagyon is sokalna? Joszel a tekintetben még szerencsésen járt, miután a hiányzó „nap“ épen esütörtök volt, melyen, mint igazán jámbor bocherlhez illik, b ő j t ő l t, minél fogva tehát a hét egyetlen egy napján sem kellett szük sé g e t szenvednie.

Mennyire örülhetett a becsületes reb Szimeche melamed, midőn fiának első levelét megkapta, melyben „thorán“ kívül, még a fenebbieket is közölte vele, s hogy már van mit ennie s mikor b ő j t ő l n i e. Maga a rabbi is oda írta a levél végéhez: Hogy J ó z s e f viritó gally a tudomány forrása mellett, mely mindig nagyobb és nagyobbra nőni fog...!“

Igy növekedett és virult fel a mi Joszellnk mint a nád a patak mellett, vagy ha az olvasónak úgy jobban tetszik: mint a ró-

zsa a siurterem közelében fekvő Pálffy-kertben, öröme jóakaróinak, milyennel legalább ötöt birt — megfelelőleg hetenkénti öt napjainak — ide nem értve a számtalan plätt-barátot, milyent átlagos naptári számítás szerint egy évben ötvennél többet szerzett. —

De nincsen rózsza tövis nélkül. A mi Joszellnknek is tudvalevőleg azon kis hibája volt — mely azonban rája nézve nagy-nak is nevezhető, — hogy a világi dolgokkal is megismerkedett s hogy a „mellékes“ dolgokra kelleténél több figyelmet fordított. Természetes, hogy ezzel nagy és veszélyes zivatart zudított magára; mert alig hogy e vétkes hajlama hirre kelt, s azonnal elvesztette jóakaróinak kegyét, azaz: valamennyi „napját.“

Pozsonyban való egy évi tartózkodása után Joszel még annál is nagyobb bünt követett el. Egy orvosnak ajánlatára, kinek házában a „dikdik“-et tanította, magán szorgalomból az 1-ső és 2-ik latin iskolát is megtanulta, s róla bizonyítványt is kapott... Jutalma az volt: hogy a hitetlenség gonosz hírébe jutott, noha ekkoriban ép oly jámbor, jó és szerény volt, mint az napon, melyen először, batyuvál a hátán, a siurterembe lépett. Ő még mindig hitt, de a világ neki nem akart hinni, s mégis őt neveztek hitetlennek! Szegény bocherl! — Azonban egy dologra nézve ő is elvesztette volt hitét, és ez fődolog volt, t. i. hogy elvesztett 5 napját és előbbeni jó hírnevét csak valaha is visszaszerezhesse.

Szerencséjére azonban, alig hogy hire terjedt annak, miszerint a talmudot elpártolván, idegen könyveket olvas és ír, (ez utóbbi alatt e helyt azon szépírási gyakorlatokat értették, melyeket a bocherl időnként K i e s e l, akkoriban igen híres szépíró mintái után készítet) midőn egyidejűleg azon vélemény is kezdett lábra kapni, hogy az előbbeni bocherlnek minden világi tárgyban felette ügyesnek lennie kell. Ennek folytán a felvilágosodottabb házakban a dikdik... sat. tanítására alkalmaztatott.

Igy szerezték meg neki a „felvilágosodott emberek“ egyik napot a másik után, úgy hogy utoljára legjobb akarata mellett sem b ő j t ő l h e t t, még esütörtökön sem. A mellett még folyton meglátogatta a siurt, adta dikdik óráit, tanult latinul, írta a K i e s e l t s olvasta Mendelssohnt. Igazi amphibium volt; „isteni és világi,“ hus és hal, bocherl és deák egyszerre. De így semmi esetre sem maradhatott ez soká. Midőn Joszel az 1-ső latin iskolát tanulta, naponta 10 óra hosszáig tanult talmudot; midőn a 2-ikhez fogott, naponta csak 8 óra hosszáig s midőn a 3-ikat tanulta, alig maradt hat teljes órája a talmud számára.

Mint előre volt látható, a talmud a „mellékes“ dolgok által miudinkább háttérbe szorítottat, habár Joszel végtelentül is b o s z k a n k o d o t t m i a t t a.

Ily körülmények közt 4 évet töltött Pozsonyban, mely idő alatt a 6-ik latin iskolát is szerencsésen bevégezte; de fokonként mindig ritkább és ritkább érintkezésbe jött a siurral.

Atyja, kinek hűségesen megírt mindent, a mint valósággal állt, sehogy sem tudott e tekintetben vele egyetérteni, attól tartván, hogy utoljára a talmudhoz egészen hitlenné lesz. Mindazáltal a gyengéd apa nem akarta szegénygyermekét nyltgbe szoritani, a ki őt arról biztosítá (s mit akkoriban maga is elhitt), hogy ő tulajdonképen csak azért forgatja az idegen könyveket, hogy idővel művelt rabbi váljék belőle... Joszel már a p h i l o s o p h i á b a jutott, mely még a gymnasiumnál is inkább vette igénybe idejét. Legjobb akarata mellett sem teljesíthette tehát többet a bachur s a deák kötelességet egyiránt, s midőn a philosophiát elvégezte, rég megszűnt már bachur lenni...

Elhatározá magát az orvosi tudományt hallgatni, Pestre jött s kizárólag s egészen — d e á k k á l e t t.

(Folyt. köv.)

⁵⁾ Szentelen. ⁶⁾ Kitűnő tanuló. ⁷⁾ Isten hozott. ⁸⁾ Szolga. ⁹⁾ Háziur v. családfő. ¹⁰⁾ Utalt ebéd.

A római ghetto.

(Az O. D. P. után)

Habár IX. Pius főpapi parancsa a ghetto falait ledönté is, a római zsidót mindazáltal százados szokás s a jelen társadalom átka a Tiber folyó meletti ama szomorú és dögletes tanyára kárhóztatja, mely a Marcellus színházról „Mária siralma“ teréig terjed el. A ghettóba több bejárás szolgál. A büzhödt belsejébe való három fő bejáratot azonban az imént említett tér, a Porticus Octaviae s az „Isteni kegyelmesség“ nevezetű kápolnának átellenében fekvő szűk utcanyílás képezik.

Jerusálemnek Pompejus által lett meghódítása után jöttek az első zsidó rabszolgák Rómába. Dacára annak, hogy a diadal-maskodó a város megvétele után nem járt el szigorúan, mindazáltal Pompejus neve azok közé tartozik, melyet a zsidók soha sem ejtenek ki gyűlölet és utálat nélkül. Nem azért, mivelhogy őseik ő általa jutottak a római rabszolgaság terhes jármá alá, hanem mert ő első becstelenítette meg a szentélyt, melyet addig egy emberi szem sem pillantott volt még meg. Pompejus ugyanis kíséretével a főszentély belsejébe ment, hová csak a főpapnak volt szabad lépnie, és megtekintett mindent a mi benne volt, a csillárt lámpáival, az asztalt, az italáldozatok edényeit, a füstölőket — mind szinaranyból — a felhalmozott füstszereket s a körülbelül 2000 talentomból álló templomkincset. Azonban nem nyult sem ehhez, sem a szent edényekhez, hanem a bevétel után következő napon a templom üreinek megparancsolá, hogy a szentélyt újból megszenteljék s a szokásos áldozatokat teljesítsék.

A későbbi római császárok alatt a zsidóknak súlyos földzétést s elnyomást kellett tűrniök. Szívós, de azért valóban bámulatos kitartással a szenvedés és nyomor iránt, e pogány elnyomókat mégsem gyűlölték oly határtalanul, mert megengedték nekik, hogy polgári és vallási törvényeik szerint éljenek. Csak a későbbi Rómának maradt fen az, hogy a zsidókat vallásuk gyakorlatában megakadályozza s őket erőszakosan a keresztyénségre megtérítse.

Nem akarom a római ghetto történetét megírni, csak egy kis vándoriást teszek annak belsejébe. Mint illik, először is a templomba léptünk, mely a Cenci féle palotával szemközt emelkedik, és pedig mesterséges dombon, mely állítólag a Balbus-színház romjaiból keletkezett. A ki ismeri azon súlyos nyomást, melyet az izraeliták a szent városban hosszú időig tűrniök kellett, alig várhat ily pompás épületet, mely magában véve természetesen eléggé szegényes. Valamint mindent, a mi a héberek tulajdonához tartozik, úgy a zsinagógát is valami sötét zugban véltük találni. S ime, szabadon és nyíltan áll a Cenci téren Izrael népének ezen temploma, s a római humanus nap ép oly nyájasan hinti rá sugarait, mint a vatikani palotára. Előreszén kis jóniai templomhomlokzat emelkedik héber felirattal, párkányán pedig a hétágu gyertyatartó s az ő szövetség hárfája és citherája ékeskednek. Egy e főhomlokzathoz jobbik szögletében épített ház szintén a zsinagóghoz tartozik és sokablaku, világos és barátságos.

Belseje öt külön teremre van felosztva, s ezek mindegyike külön parochiához tartoznak. A római ghetto ugyanis öt részre oszlik fel; ezek a Scuola del Tempio, Scuola Catalana, Scuola nuova, Scuola Castigliana és a Scuola Siciliana.

A Scuola Catalana földszint van s először is itt léptünk be. Ez hosszudak formájú, középszerű nagyságu terem, melynek falai szürkére vannak befestve s minden ékesség nélküliek, a hosszfalag egyike rácsosatos páholylyal van ellátva, melyben a nők hallgatják az isteni tiszteletet. Ez alatt az énekesek számára valami chorus formájú emelvény van alkalmazva, átellenében pedig a szentély van, mely sorompó által záratik el a többi tértől. A szen-

tély előtti tér mozaikus munkákkal van kirakva, maga a szentély pedig oszlopokon nyugovó templomcsúcsot képez, aranynyal gazdagon kirakva s a hétágu gyertyatartóval koronázva. Ebben őriztetnek a szent tekercesek.

A Scuola del Tempio, melyhez keskeny lépcsőn juthatni, gazdagabban van kiékesítve, mint ez utóbbi. A rétekbe felosztott mennyezetten szép gypsfaragványok vannak, a párkány körül pedig különféle festmények. Pompásan s régi teljes fényében van ábrázolva Salamon temploma, mellette annak egyes udvarai és csarnokai, különféle templomi és áldozati szerek, valamint minden hangszer, melyekről az ő szövetségben említés tétetik. Látni itten dobot és jubilaris évi trombitákat, citherát és hárfát, sipot, fuvolyát, csengetyüs tamburinákat, sőt az Isis papnőinek sistrumát is. Ezen Scuola főszentélyet, kísérem állítása szerint, egy keresztyén katolikus német ember építtette; corinthiai templomcsúcsfedeleit ábrázol. Fenn a csúcson a mózesféle törvénytáblák vannak alkalmazva, fölöttük pedig szokás szerint a hétágu gyertyatartó.

A Scuola nuova végre a már leirt két Scuolától csak kupszertű építése által különbözik meg, melyben a zsidó nők rácsosatos páholyai egymás fölött emelkednek úgy, hogy isteni tisztelet alkalmával a hosszú szakállu héberek fejei fölött az anyalok gyülekezete székel, ha t. i. a zsidó lányok szépek.

Hogy az ember e tiszta és levegőtől átjárt helyiségekből a ghetto büzhödt és ronda utcáiba lépjen, ahhoz már erős határozat kell. Alig van fogalmunk e házak és zugok szűkéről, szegénységéről és iszonyu rondaságáról. A roskadozó, porhadtt házak magasan nyúlnak fel, melyeknek külseje soha új mázat nem kap. Némely kapuból fött olajnak roppant büze ömlik ki; kloakszertű nyílásokban esontok és állatok bőrei vannak egymásra halmozva, melyek szintén megrontják a levegőt. A ghettói utcák legnyomortalabbika azonban a Fiumara nevezetű, mely szorosan a Tiber folyó mellett fekszik, s tavaszkor a megáradt folyó által mindig elöntetik. Ilyenkor a nyomor a ghettóban leirhatatlan. A földalatti raktárok akkor mind víz alatt állnak, mely óráról órára növekedik. Az a nélkül is, miut az állatok, egy rakásra összeszorított emberek ekkor a felsőbb emeletekbe menekülnek s ott ülnék összeszorítva s imádkozva apáik istenéhez, hogy forditaná el tőlük e nagy veszedelmet. A nők jajgatnak és nyöszörögnek és tépik hajukat s a férfiak is bűnös melleiket verdesik s szabadulásért fohászknak.

Ha a víz ezután ismét apadni kezd, leszállanak magas üléseikről s megázott holmijukat megszártják. Azokat azonban, kik az áradatban hálálukat lelék, éjenként, fáklyavilág mellett s jajgatva viszik a zsidó temetőbe, mely a Circus Maximusban fekszik. Ott eltakarítják a hullát, mely ezen peretől fogva szabad, kényelmes lakást foglal el, összehasonlítva azon ghettói állal, melyet életében lakhelyül birt.

A Fiumaraban Cion sápadtt leányai napestig ülnek ajtaik előtt s varrják és foltozzák azon rongyokat, melyeket atyjáik és testvéreik összehordoznak. Bárgyu szemekkel, sovány, fáradtt kézzel dolgoznak, s a tü szüntelenül egyik öltést csinálja a másik után. Semmi zöld nem vidítja fel e szerencsétlenek szemeit, soha pacsirta vagy csalogány nem dalol nekik vidító dolt, semmi nyájas hullám nem mutatja nekik szomorú arcukat. Mert a folyó folyton háborog és soha sem hozott számukra áldást, hanem mindig csak veszedelmet. Nyár derekán gonosz lázakat gőzölget ki s akkor dögletes lég nehezedik a Ghettóra. Alig láttam az egész Ghettóban tiz tűrhető kinézésű embert, s több egyszemtre akadtam itt mint a többi egész Rómában.

S mégis láttam a Ghettóban egy ideális szépségű nőalakot. A keleti typus félreismerhetlen volt rajta. Keskeny homlok sötét jácintfűrtökkel körülhullámozva, nemes, finom orr, mandola formájú szem, melynek pillái rózsaszínű könnyűd lehelléssel való-

nak elfutva, a szépség istennője az elfonnyadt asszonyosereg közt. Dologtalanul nyílt ablakon kikönykölt, s midőn kellenén túl hozzá feltekintetem, felpattant mint a zerge Juda bércsein.

(Vége köv.)

(Felolvasás az „I. M. Egylet”-ben, márc. 5 én 1864)

© Rózsai József tudor ur ép oly nagy számu mint diszes közönség előtt tartott a víz és a vízvezetéről igen érdekes felolvasást.

Előadóval mondhatjuk mi is, hogy igen szerencsés volt tárgyának megválasztása, de nem csupán azért, mert a víznek a természetben ép oly nagyszerű mint csodás és sokban még rejtélyes szerepe jutott; — nem csupán azért, mert a víz az állat és növényélet anyagcserejében oly hatalmas közbenjáró; — nem csupán azért, mert az ipar, közlekedés, építészet, földmívelés — egy szóval számtalan az állati életet általán és az emberi egészséget, kényelmet, örömet és élvezetet különösen ez anyagnak köszönhetni — mondjuk nem csupán azért volt e themának választása igen szerencsés, mert a felsoroltak ismertetése a víz nagyszerű fontosságát a legvilágosabban bebizonyítja; hanem szerencsés volt az különösen azért, mivel az előadás azon viszony títzetesb elemzésére fejlődött ki, mely létezik az ember és a víz között. — Nem dicsérhetjük eléggé azon tudósainkat, kik ha ritkán is és röviden, de mégis lerójják némiképp abbéli kötelességüket, mely nem áll kevesebből, mint a tudomány közhitelének az általi istápolásából, hogy annak a gyakorlati életre való hathatós hasznát és elláthatlan horderejét a nagy és mindig háladatos közönség előtt hű és értelmes, egyszerű szókkal bebizonyítani törekessenek. — Már Heine mondá azon remek művében, melyet a német bölcseszett és vallásnak a francia közönséggel megismertetése miatt írt: hogy vajmi nagy hibájuk az a német tudósoknak, hogy ők csakis azok által akarnak megértetni, a kik hozzájuk — tudomány tekintetében — hasonlók, oly igen mesterkélty, oly nagyon nehézkes irmodorban szólnak a kitzűtt tárgyról. Heine ezen művéhez, a német tudományos esarnokok figyelmes hallgatójának adja ki magát és az itt ott felfogottakat felséges egyszerűséggel kürtöli ki az emberiség közé, érthető világos szavakban, és így tett ő nagyszerű és következményeikben bámulatos eszméket, melyek különben a nagy közönségre nézve talán örökre elvesztek vala, könnyű szerrel tulajdonunkká.

Ezekkel csak annyit akarunk mondani, hogy valami igen megérthető dolog az, ha mi örömmel telünk el a közmivelttség terjesztésének ily módját látva megválasztari, ha látjuk, hogy a tudomány is bir hétköznapi nyelven szólnani, melyből az előadás alkalmával, a már érintett általánosságokon felül, megérthettük: hogy mily alkatrészekkel kell birnia a víznek, hogy iható, itdító, egyszóval az emberi testre jó hatásu legyen, továbbá mely alkatrészek azok, melyek a vizet ihatatlanná, sőt a testre ártalmas hatásuvá teszik, nem különben mitől függnék az ásvány-gyógyvizek minőségei sat. sat. mondjuk, ha ezt tapasztaljuk, örömmel telünk el és csak azt sajnáljuk, hogy előadónak lelkes végszavai nem mondtak el nagyobb és talán befolyásosabb közönség előtt, mely átlátva — tudományos vezérelt folytán — rossz, vízfejlődésben levő anyagokkal tulterhelt városi vizeinek a közegészség rontására hathatós befolyásu kórgarjesztő hatalmát, és ezzel együtt azt is, hogy e bajt vízvezetés kitzűnőleg képes orvosolni, tethetne és tenne is róla, hogy e gyógyeszköz hova-előbb foganatba is vétessék.

A felolvasás minden tekintetben jeles volt és tanulmányos: a víz alkatrészeiben kémszerek (Reagentien) által vegyboutatott — városunk különféle helyeinek vizei is különféleknek nyilvánulván, statistikai adatokból kiviláglik a közegészségnek e különféleséggel összhangzatos modosulása is.

Jelentésünket, mely az előadottaknak csak körvonalát nyújtja, azon meggyőződésben rekesztjük be, hogy az itt elmulasztottak szép kárpótlása, bizonyára a felolvasásnak egész terjedelmében való közzététele leend! —

LEVELEZÉSEK.

Felső-Magyarország, március 2.

II.

Feladatában áll a zsidó journalistikának, hogy azon férfiakat, kik a zsidóság körül maguknak érdemeket szereztek, dicsérőleg felemlitse, s tetteiket a hazai zsidó történet évkönyveiben feljegyezze. Ily feladat jutott ma osztályrésztünktil, habár fájdalmas kötelesség is az ily tények közlését elkövetjük halálával kapcsolatba hozni. Fájdalom, hazánkban a kitzűnő hitfelekezetek közt még vajmi sok a válaszfal, és ha a községek egynemely kiválóbb tagja más hitfelekezetekkel benső barátságos viszonyban áll, ez épen a kivételek közé tartozik. Egészben véve, az egybeolvadás csak kevés haladást tett, s csak egyeseknek köszönhető, ha némely városban a keresztyének és zsidók közti viszony feszült lábbon nem áll. És ha ezen egyesek a városokban kiválóbb helyet foglalnak el, úgy még annál jobb; annál mélyebb gyökeret vert akkor a barátság, s akkor az egyes községek értelmes izraelitainak áll feladatukban, hogy gondot viseljenek arról, miszerint a megkezdett mű minél inkább megszilárduljon s hogy e barátságos viszony minél erősebb gyökereket verjen.

Ily egyéniség volt Zemplén megyének fővárosában Váji Pál, református városi plébános, oly férfi, ki már 20 év óta nevezett helyütt a fenebb kifejtett értelemben működött, s különböző alkalmaknál, szónoklataiban, tetteiben s egész eljárásában Izrael népe iránti ritka szeretet tanúsított. Váji az idő magaslatán állott. Kitzűnő tudományossága és minden előítélettel menten minden alkalmat arra használt fel, hogy a szószékről a jog és igazság érdekében síkra szálljon. Sőt türelmessége aunyira ment, hogy 1849-ben egy halállal kimúlt reményteljes izr. ifjunak, tábori lelkészi minőségében a végső tiszteletet megadá, s felette a s. a. ujhelyi zsidó temetőben halotti beszédet tartott. Számos gyászkiiséret követte őt tegnap örök nyughelyére, melyben igen sok izraelitát lehetett észrevenni, minden irányból.

Váji a szó szoros értelmében egyike volt azon férfiaknak, kiket a hálás izr. nép **הַסִּדִּי הַיְהוּדִי** nevezettel szokta megilletni, igazi isteni férfiú a legszebb értelemben, a jog és erény tántoríthatlan bajnoka, és hű védelmezője az oly gyakran ártatlanul megtámadt zsidó néptörzsnek. Béke poraira. X...

Szombathely, március hóban.

A helybeli izr. hitközség előjárósága dr. Rózsai József urhoz következő tartalmu levelet intézett:

Tekintetes ur! Azon érdemek, melyeket ön hitsorsosai érdekében, a zsidóságon belül s annak kivülte, ugy a tudomány terén is magának szerzett, nem számlálhatók a közönségesek közé, valamint azon kitzűntetés sem tartozik a mindennapiak közé, melylyel önt ennek folytán a magyar tudományos Akadémia megtisztelte, midőn önt tagjának megválasztá.

E nagy megtiszteltetés községtünk körében oly örvendetes érzetet idézett elő, miszerint megtisztelve érezzük magunkat ezen érzelem tolmácsává lehetni, midőn önnek ezennel a helyb. izr. hitközség nevében legőszintébb s legbensőbb szerencse kívánatunkat kijelentjük.

Azon kitzűntetés, melyben ön részesült, oly természetil, hogy

általa nem csak becses személye tüntették ki érdem szerint, hanem a tud. Akadémie ezzel azon komoly szándékának is határozott tanujelét adá, miszerint az érdemet a válasra nézve minden tekintet nélkül önmagáért megjutalmazni akarja, s az egész zsidóság ezért hálással fogja neki legbenső elismerését szavazni. Fogadja... sat. — i.

Vegyes hírek.

— (Sir Montefiore Mózes) marokkói küldetésének főcélját elérvén, nem sokára visszatér Angolhonba. Február 1-én részestlt Mr. Reade britt consul s Armytage kapitány kíséretében a marokkói szultánnál a kívánt kihallgattatásban. Hat napig tartózkodott a fővárosban s a szultán parancsára, mely a vendég-jog szentségéhez szigoruan ragaszkodik, Sidi-Ben-Dries nevű császári palota, mely egy narancsos liget közepén fekszik, jelöltetett neki ki lakásul. A kihallgattatás alatt a szultán, marokkói szokás szerint, lovon tlt, és pedig egy hófehér harci ménen, a mi jó előjel gyanánt örömmel üdvözlötetett. A ló színe a császári hangulatnak legbiztosabb fokmérője. Ha a szultán jókedvű, fehér lovat választ, ha nincs egészen jó hangulatban, szürköt, de ha fekete paripán tlt, akkor környezetet remegve várja haragja kitörését. Lova színével összhangzásban állt a nyájas fogadtatás, melyben a nagy érdemű Montefiore Mózeset részesíté, örömét jelenté ki azon, hogy oly messzire elhiresült és kitűnő férfit magánál fogadhat, s az átnyújtott kérvényt kegyes hangulattal vevé által. Négy nappal később Sir Mózes császári fermant kapott, melyben a szultán megígéri, miszerint zsidó alattvalóit a törvény előtti egyenlőségben és részrehajlatlan igazságszolgáltatásban fogja részesíteni. A fermán szószerinti szövege következő:

A végtelen jóságú és nagy kegyelmű Isten nevében. Nincs más hatalom, mint Istenben, a magasban és hatalmasban.

(L. S.) Ezennel tudtul adatik királyunk akarata, kit az isten nagygyá tegyen és megtartson és felemeljen a magas égbe, a hol lakozik a nap és a hold. Parancsoljuk, hogy a zsidók, kik széles birtokainkban lakoznak, bárhová is helyezte legyen őket a Mindenható, oly bánásmódban részesüljenek kormányzóink, parancsnokaink és egyéb alattvalóink részéről, hogy az igazság serpenyitje folyton egyensúlyban legyen, és hogy a törvényes igazgatás nekik oly állást jelöljön ki, mely tökéletesen egyforma legyen minden más népével s hogy az igazságtalanság legkisebb részének még csak töredékével se illettessenek és senkit sem szabad igazságtalanul kellemetlenségeknek kitenni. A hatóságoknak megtiltatik egyikükön is, személyén úgy, mint vagyonán csorbát ejteni. Nem szabad senkit sem közlök, legyen az akár kereskedő, akár kézműves, bármint munkára is kényszeríteni. Mert azon igazságtalanság, mely elkövettetik ezen a földön, egyszersmind igazságtalanság a mennyben is, s nem engedhetjük meg, hogy az megtörténjék, miután csak saját méltóságunkat sérti. Birodalmunkban minden ember egyenlő a törvény előtt, s ha valaki a zsidókon igazságtalanságot követ el, azt isten segítségével megfogjuk büntetni. Ezen parancsot adtuk, és tudtul adjuk mindenkinek, és közzöltessék a népekkel, hogy kövessék pontosan, és szolgáljon ezen okmány intéstl s a zsidóknak oltalmául, hogy soha többé igazságtalanságot ne szenvedjenek s örök időkre biztosítva legyenek. Ezen fermán, melyet istenben elhatároztunk, közzététetik az 1280-iki év Shaban hónapjának 26-ik napján (febr. 5. 1864.) Béke! —

— (Adatok a zsidó Tartuffe-k történetéhez.) Ezen cím alatt jelent meg Lipcsében egy kis röpirat, mely feladatul tlti ki magának egy bécsi hirneves zsidó egyéniségnek tetteit

és működését lealcázni. Eltekintve néhány e modern „szent“ genesisére vonatkozó érdekes leleplezéseket, nevezett röpirat még két eddig titkon tartott okmányt tesz közzé, melyek igazi középkori munkát tárnak ki szemünk előtt, s oly férfi nagyravágását hozzák napvilágra, kit eddig legfőbb — kinevettek. A zsidóság tudvalevőleg oly szerencsés vala ugyanis, hogy mindeddig hierarchikus szerkezettel nem bírt, hanem a mi „szentünk“ úgy találja, hogy tán még sem volna olyan nagyon rossz holmi kicsi concordatum, olyan pápafélével az élén, — fogja tehát magát s egyenest oda fut memorandummal a kezében a cultusministerhez, gróf Thun urhoz, hogy őt, ki a régi, ódon zsidóság iránt, úgy látszik, némi előszeretettel viseltetik, egy zsidó hierarchia életbeléptetésére megnyerje, s hogy magát annak a földön látható fejévé feltolja. Tudvalevőleg egy bécsi sokat említett pénzváltó annak idejében erősen tiltakozott az ellen, mintha ő a kormánynak azon tanácsot adta volna, miszerint a Haynau tábornagy által a magyarországi zsidókra rótt megadóztatási összegből orthodox zsinagóga építtessék, s mint az orthodox zsidóság természetes feje ő állíttassék ennek élére. Nevezett röpirat tehát egy Thun grófhöz intézett emlékiratot közöl, mely a fenti vádat tökéletesen igazolja s tanubizonyságát adja annak, miszerint a zsidóságnak is megvannak a maga Tartuffjei, kik minden áron szerepelni akarnak.

Az egész meglehetősen terjedelmes okirat semmi egyéb mint kedélyes denunciációja az ugynevezett reformbéli zsidóknak, s istenítése a szemkiforgató szenteskedőknek, kiknek látható fejének a „szent“ minden mandatum nélkül, csak saját jóakaratóból, önmagát hirdeti. Dacára gr. Thun ultramontan hajlamainak, mégis tartózkodott e „szent“ nézeteit azonnal magáéivá tenni, minél fogva tehát a nagy orthodox középponti zsinagógának építése is abba maradt. Dacára a felstülésnek a mi szentünk még sem fáradt bele abba, hogy a császári kormánynak szolgálati ajánlataival folyvást ne alkalmatlankodjék. Kedvező alkalmat nyújtott neki erre nézve a Mortara eset. Szükségtelen már ma az igazságtalanság és fanatismus ezen ténye miatt a szót vesztegetni. Annak idejében azonban ezen eset zsidó körökben könnyen megérthető izgultságot idézett elő, s habár a kormánynak hatalmában állott volna is a zsidók mindennemű közbejárását a kis Mortara érdekében megakadályozni, még sem szerette volna, ha az osztrák zsidóság is azokhoz csatlakozott vala, kik minden országból, protestansok úgy mint zsidók, ezen szülőitől megfosztott gyermek javára, habár sikertelenül is, lépéseket tettek. Egy zsidó, egy jámbor zsidó s még azon felül családos zsidóapa volt az, ki ez egész mozgalmat holmi neologus szemfényvesztésnek akarta feltüntetni, hogy a jámborhitű rabbikat minden ez ügy iránti nyilatkozattól visszatartóztassa. Valljon mit kellett a kormánynak ilyen emberrel tartani, a ki magát szüntelenül az üldözött zsidó ártatlanok védőjének hirdette, midőn épen az egész zsidóságra nézve oly nehéz válságos órában a gyermeke után kesergő anyának kiuzóit ugyszólva pártfogásába veszi, mivel az ugynevezett neologok voltak azok, kik első adának kifejezést e Mortaraeset fölötti fájdalmas érzettüknek.

Szántsándékkal nem nevezttünk meg senkit sem. Résztünk-ről csak oly farizeus szenteskedőt akartuk lealcázni, ki minden áron — szerepelni akar.

Reméljük azonban, hogy már lejárt azon idő, midőn az ily hivatlan egyéneknek módjukban állott a miniszterek irodáiba betolakodni, hogy egy tiszteletré méltó hifelekezetet, azért, mivel ily emberekre nem hederít, folyvást gyanusitgassák. Ez is egyike azon nyereseményeknek, melyeket nem csak a zsidók azon nagy-leltű államférfinak köszönhetnek, ki most azon termekben parancsodik, hol csak néhány évvel ezelőtt komor, középkori homály uralkodott. (W. Sztg.)